

ЗМІСТ

ВІД АВТОРІВ 7

ПРОПАГАНДА І ДЕЗІНФОРМАЦІЯ

ВИТОКИ І ВИЗНАЧЕННЯ, ЗАВДАННЯ І ЦІЛІ 17

«Увіруй» на рівні свідомості:
що таке пропаганда і в чому її сенс. 19

«Правдива» брехня. Дезінформація як ключовий
елемент пропаганди. 36

Штучний інтелект і людська свідомість:
питання інтеграції та проблема дезінформації 55

Опанувати розум і душу всіх і кожного:
інформаційний і психологічний впливи
дезінформації на суспільство 75

ІДЕОЛОГІЯ ОМАНИ І МАНІПУЛЯЦІЙ

ДІАЛЕКТИКА СПАДКОВОСТІ ПРОПАГАНДИ СРСР ТА РФ ... 99

СРСР проти Заходу: дезінформаційна війна
і радянська генеза російської пропаганди 101

Сакральна ідеологія: особливості радянської
та російської пропаганди. 123

Затьмарити розум і серце:
формування системи пропаганди страху в Росії 139

Ізоляція і дезінформація:
випробування системи пропаганди РФ 154

ГІБРИДНА ВІЙНА ПРОПАГАНДИСТСЬКІ СИЛИ РОСІЇ НА ФРОНТІ ЗНИЩЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.	175
Спецоперація — «дезорієнтація та інтеграція»: як Кремль намагався нівелювати Україну ідеєю «руського міра»	177
Початок російсько-української війни у 2014 році: перші поразки Кремля на інформаційному фронті.	196
Диктатура пропаганди: медіа війна Кремля після початку повномасштабної війни Росії проти України 2022 року	222
ПРОПАГАНДА ХАОСУ І ВОРОЖНЕЧІ ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ	247
Виклик західній демократії: Росія проти Європи та США.	249
Азія та Африка: специфіка і масштаби дій російської дезінформації та пропаганди	282
Убивча брехня: воєнна дезінформація та пропаганда Росії	304
ЧОМУ РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ПЕРЕМАГАЄ В ЄВРОПІ.	329
ВИСНОВКИ	347
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	361
ПРО АВТОРІВ	365

Ранок в аеропорту Схіпхол, Амстердам. Наша делегація щойно приїхала автобусом із Брюсселя. Ми пройшли контроль безпеки, у Схіпхол він значно кращий, ніж в інших аеропортах. Тут не потрібно виймати шампуні та ноутбук із валізи. Сканери нового покоління перевіряють ручну поклажу протягом 3 секунд. За минулий рік ми зробили понад 110 авіаперельотів, тому швидкість перевірки безпеки для нас мала значення. Багаж ми ніколи із собою не беремо, навіть у дальні поїздки.

Усі наші перельоти були з робочих питань. Цього разу ми чекали на свій рейс у Вашингтон, DC. Нас було п'ятеро. Колеги вешталися магазинами duty free. Ми з Дмитром пили каву біля ґейту та обговорювали майбутню поїздку. Відразу після прибуття ми маємо час на чекін у готелі, переодягнутися, і далі — зустрічі і робота.

Ми перечитували свіжі звіти від нашого відділу аналітики, чергове зведення про роботу російської дезінформації у світі. Росіяни вклали 2 млрд доларів за минулий рік, німці викрили 50 тис. проросійських акаунтів, які згенерували понад 1 млн постів російської дезінформації.

— Один мільйон постів, ти тільки вдумайся, яка машина!

— І це тільки те, що змогли викрити і що дозволили опублікувати в одній Німеччині. А скільки всього недоступно в публічному полі з різних причин...

— На жаль, цього всього в десятки разів більше.

— Так, хочемо ми того чи ні, це існує і буде існувати... Єдине, що ми можемо робити — якісно виконувати свою роботу і шукати нові засоби протидії.

— Це точно...

Такі діалоги відбуваються в нас із Дмитром щодня останні десять років. Обговорюємо і обробляємо інфополе. Наша команда складається з пів сотні людей. Хтось працює в офісі у Києві, Брюсселі, Польщі чи Іспанії. Хтось віддалено по всій Європі. Ми намагаємося зрозуміти не ті версії, які будуть прийнятні для урядів або виборців, а як все є насправді. Чому кремлівська дезінформація ефективна? Як успішно їй протидіяти?

Якби російська дезінформація не була ефективною, ми мали б інакший стан справ щонайменше в Європі, інший статус в Африці, іншу позицію країн Латинської Америки щодо України.

Цього разу ми натрапили на вагомий слід і на нас чекала чимала робота попереду. Поїздка до Вашингтона має розкрити безліч нових нюансів і дати ту підтримку західних партнерів, яка так необхідна в пошуку істини. У цій справі ресурсів ніколи не буває достатньо.

Дезінформація — як вірус, який безупинно мутує. Відповідно, засоби для лікування мають також постійно змінюватися. Коли нас запитують, чи можна раз і назавжди перемогти дезінформацію, чесна відповідь — ні. «Так» вам відповідатимуть або аферисти, або дилетанти. Це якби лікар вам сказав, що віруси можна перемогти раз і назавжди. У наші дні, незважаючи на технологічний розвиток, ми далекі від цього і не особливо зрушили з місця з часів як Чингісхана (так, він був майстром дезінформації), так і Орвелла, який у яскравій художній формі показав мільйонам людей, що таке пропаганда.

Ми не переоцінюємо значення інформаційної роботи. Вона далеко не все вирішує. Гроші та влада вирішують значно більше. Економічні інтереси та політичні рішення значно важливіші. Інформаційна робота — це лише інструмент маленька складова системи і завжди є наслідком вже ухвалених глобальних рішень.

Чому важлива інформація? Тому що в умовах війни вона по діагоналі перетинає всі рівні війни: у космосі, в небі, на суходолі, в морі, в кіберпросторі. Скрізь неабияке значення має інформаційна боротьба та сенси, які вона несе.

Загалом дезінформація, як і будь-який вірус, може репродукуватися тільки всередині клітин. Вона активується, оживає лише у свідомості людини. Вона може атакувати будь-який організм. Навіть найбільш прогресивний і захищений. Як висіяне зерно, вона або оживе і проросте, або імунітет її знищить і людина залишиться здоровою. Питання у тому, чи має людина імунітет до дезінформації?

Професійний світ каже, що дезінформація — це одне, місінформація — це інше, пропаганда загалом — третє. Наше коротке резюме — як не називай це явище, його суть не змінюється. Дезінформація — це брехня, викривлення, замилування, маніпуляція для досягнення певних цілей.

У контексті нашої книги назви не мають значення, вони тільки ускладнюють розуміння предмета. Ми використовуємо визначення «дезінформація», бо воно більш точно передає аспект роботи, обраний у книзі. І так, ми не дуже любимо термін «ІПСО». Його настільки знецінили у політичних суперечках останнім часом, що називають ІПСО все, що не подобається, хоча здебільшого до ІПСО це не має відношення.

Ключова мета дезінформації — вплив на громадську думку. За понад 15 років роботи у політичному консалтингу на пострадянському просторі, попрацювавши з десятками політиків і провівши сотні інформаційних кампаній, ми бачили різне. Тому до громадської думки ми ставимося спокійно. Це одне з найбільш не стабільних та динамічних соціальних явищ.

Такий бездоганний посібник з соціальної психології як Біблія (звісно, не в науковому сенсі), показує, що навіть Христос, який допомагав людям, став жертвою громадської думки, яка змінювалася раптово. Спочатку люди поклонялися йому та виспівували осанни, а за кілька днів ті ж люди перед Пілатом кричали «розіпни його». При тому, що поведінка Христа в періоді між цими подіями не змінювалася, проте змінилася громадська думка під впливом певних чинників, зокрема й дезінформації. Втім, кенселінг і розп'яття невеликою групою хейтерів не завадили Христу через віки здобути мільярди послідовників у всьому світі й стати символом найбільшої релігії та центральної ідеології західної цивілізації.

У нинішньому потоці інформації книги подібного жанру, як ця, що ви тримаєте в руках, старіє і втрачає актуальність ще до моменту друку у видавництві. У нашому разі ситуація інша, оскільки ми виклали фундаментальні принципи і спостереження, які не змінюються ніколи. Що за часів Ксеркса, що за Наполеона, що за Черчилля. Також ми зосередилися на конкретному часовому проміжку в межах історичного контексту. Копати цю тему можна, та й потрібно, тільки глибше. Але події цих років уже не змінити і не перезаписати, вони назавжди в історії. І тисячі праць ще будуть написані різними людьми.

Взагалі тема доволі серйозна. Найвеселіше у цій книзі, мабуть, розділ «Від авторів». Тому тим, хто не

професійно займається інфогігієною, ми радимо читати нашу книгу не цілком, а саме ті розділи, які вам тематично близькі.

Чому ми написали книгу? По-перше, хотіли підбити певний підсумок нашої боротьби з російською дезінформацією за кілька років. Одразу після початку повномасштабного вторгнення ми разом із західними партнерами з Європейського Союзу та США активно долучилися до проєктів з боротьби з російською дезінформацією на різних територіях. По-друге, ми переконані, що люди, які цікавляться цією темою, мають право отримати додаткове джерело знань.

Чимало фахівців працюють у нашому полі і багато хто не знає один про одного. Ми вирішили поділитися своїм досвідом та зробити цією книгою внесок у нашу спільну справу і навчання прийдешніх поколінь. Адже більшу частину книги було написано в дорозі: літаки, поїзди, обговорення за кермом, аеропорти і вокзали, сніданки на заправках. Якби ми чекали зручного моменту, коли зможемо сісти і спокійно писати, то не написали б нічого і ніколи. Ці рядки ми також пишемо у літаку. Починали текст над Гренландією на шляху до США, закінчуємо — через багато місяців над Піренеями, під час рейсу з Парижа.

Наша книга буде корисною тим, хто хоче розібратися, що таке російська дезінформація як явище загалом, так і в контексті конкретних історичних подій 2022–2024 років. На момент виходу цієї версії книги війна триває, і тому цю працю в жодному разі не можна вважати вичерпною. Немає меж пізнанню. Наша книга — це певний проміжний результат, щоб закріпити напрацювання короткого періоду.

Інформаційні війни — це війни за свідомість людей. Тут немає кінцевої зупинки. Це безперервний про-